

»Virginija« Dimitrije Demetera (jezičnopovijesni osvrt)¹

Život i rad Dimitrije Demetera (1811–1872) u hrvatskoj su književnoj i kazališnoj historiografiji višestruko istraživani. Svoju punu znanstvenu valorizaciju dobilo je sveukupno književno stvaralaštvo na hrvatskome jeziku. Pritom su utvrđeni dosadašnji stavovi o njegovu opusu, ali i revidirane ocjene o njegovim dramskim ostvarenjima. Mislimo prvenstveno na rasprave Nikole Batušića, Branka Hećimovića i Darka Suvina, koje su nametnule novu interpretaciju Demeterovih drama, pogotovu tragedije »Teuta«, pobijajući ocjene iz prošloga stoljeća i iz razdoblja moderne, po kojima ta drama predstavlja vrhunac onovremene hrvatske dramske književnosti.² Spominjan uvijek s razlogom i pravom kao utemeljitelj suvremenog hrvatskog glumišta, on mu kao baštinu nije ostavio svoje dramsko djelo za koje su i on intimno a i mnogobrojni kritičari nakon njega smatrali da stoji u samu vrhu naše tragedije«, naglašava Nikola Batušić.³ Osnovne primjedbe na piščevo nepoznavanje dramaturških pravila i na neprimjerenost scenskoga jezika upućene su i na ostala dramska ostvarenja Dimitrije Demetera (dviije knjige »Dramatičnih pokušanja«), dok su predloži za opere »Porin« i »Ljubav i zloba« uglavnom zahvaljujući glazbi uspjeli sačuvati dio svoga dramskoga naboja. Međutim, književna je historiografija ep »Grobničko polje« izdvojila kao ostvarenje po kojem Demeter s pravom ulazi u glavne predstavnike hrvatske književnosti devetnaestoga stoljeća.⁴ Ako uz ovo djelo dodamo već istaknuto mjesto u osnivanju, razvoju i organizaciji kazališnog života u Zagrebu i ključnu ulogu koju je odigrao u pokretu ilirizma, tada je cjelokupan udio ovoga Grka u hrvatskoj kulturi nesumnjivo velik. Zato i s pravom smatramo da svaki prilog koji može pridonijeti nešto novo u opisu njegova lika i stvaralaštva zaslužuje pozornost, to više ako se odnosi na gotovo neistraženu stranu Demeterova djelovanja. Smatramo, naime, da su nedovoljno ispitani radovi na novogrčkome Dimitrije Demetera, a pogotovu njegov prvenac, drama »Virginija«.

Kao što je poznato, obitelj Demeterovih iz sjevernoga se dijela egejske Makedonije, iz Sjatiste, pridružila jakom migracijskom valu krajem 18. stoljeća, koji se kretao iz Grčke prema sjeveru i zapadu (nakon progona kršćana Ali paše Tepelenije iz Janine i ugušivanja »pokreta Orlovljevih« na Peloponezu 1770. g.). Osim toga, mir u Požarevcu 1718. kojim su se trgovcima iz Turske priznavale izuzetne povlastice i »Ptent tolerancije« Josipa II iz 1781. kojim je definitivno reguliran položaj pravoslavne crkve, omogućili su da »mercatores Graeci« steknu sva građanska prava i utjecali da Habsburška Monarhija postane jedno od glavnih uporišta grčke dijaspore.

Omeđeni okvir ovoga priloga ne dozvoljava nam da se opširnije osvrnemo na grčku zajednicu u Zagrebu krajem 18. i početkom 19. stoljeća, njezinom udjelu u društvenom i političkom životu grada, ulozi koju je odigrala u osnivanju i radu pravoslavne crkve,

- 1 Ovaj je članak proširena verzija referata održanog na Kongresu klasičnih filologa Jugoslavije u Skopju 1989. godine.
- 2 Batušić, Nikola: Hrvatska drama od Demetra do Šenoae, Matica hrvatska, zagreb 1976. Hećimović, Branko: Dimitrije Demeter, kazališni pregalac i književni stvaralac, Croatica, sv. 5, Zagreb 1973, str. 107–129
- 3 Suvin, Darko: Norme hrvatske povijesne dramatike do »Dubrovačke trilogije«, Forum, br. 3, Zagreb 1971, str. 457–492
- 4 Batušić ibidem, str. 24
- 4 Živančević, Milorad: Dimitrije Demetra Grobničko Polje, Zagreb 1973

te o zamršenom pitanju nacionalnog deklariranja Cincara. Međutim, neosporna je činjenica da se grčko-cincarska zajednica u Zagrebu uklapa u širu zajednicu grčkih općina izvan matice Grčke početkom 19. stoljeća, pridonoseći i ona formiranju građanskoga staleža, kulturnom prosvjećivanju Grka, njihovu nacionalnom samoosvješćavanju i pripremi ustanka protiv Turaka.

U tom kontekstu treba promatrati i novogrčke radove Dimitrije Demetera, ne samo kao kuriozum književnog bilingvizma ili kao prve književne pokušaje hrvatskoga pisca podrijetlom iz Grčke. Navodi Demeterovih biografa Wurzbacha, Deželića i prvenstveno Vladimira Mažuranića (na koje se nadovezuju svi kasniji izučavatelji Demeterovih djela) govore o kultu helenizma u domu Demeterovih, kućnoj biblioteci s najnovijim tekstovima novogrčke književnosti, pretplati na grčke časopise te o financijskoj pomoći grčkome ustanku.⁵

Iz parohijskih pak spisa pravoslavne općine u Zagrebu, saznajemo da je od 1823. do 1827. djelovala i grčka škola s učiteljem Joanisom Pelopidasom, koju je Demeter, rođen 1811, nesumnjivo pohađao.⁶ Atmosfera u obiteljskom krugu, pohađanje grčke škole, praćenje novogrčke književnosti, vijesti s grčkih bojišta o borbi protiv Turaka jačali su u mladoga Dimitrije Demetera svijest o grčkoj domovini svojih predaka i ponos zbog slavnoga podrijetla, usmjeravajući ga da svoje prve književne radove piše na novogrčkome. Ti nam radovi pokazuju kako se i grčko-cincarska zajednica u Zagrebu uklopila u kulturna i politička gibanja Grčke i njezine dijaspore, a u užem književnom pogledu Demeterova djela na novogrčkome — izbor tematike inspiriran grčkim ustankom, njihova (neo)klasicistička struktura — upućuju na aktualna strujanja u novogrčkoj književnosti. Osim toga, Demeterov jezik dobar je vodič za istraživanje sociolingvističke situacije novogrčkoga početkom 19. stoljeća.

Novogrčki radovi Dimitrije Demetera nalaze se u jednoj bilježnici kao dio ostavštine koju je Demeterov nećak Vladimir Mažuranić poklonio 1922. godine Nacionalnoj i Sveučilišnoj bilbioteci u Zagrebu. Pod signaturom R 4307 uvedena je i bilježnica Dimitrije Demetera u kojoj su se, osim krnje drame »Virginija«, nalazile i pjesme mladoga autora. Njih je Šime Jurić objelodanio, preveo i bilješkama popratio u »Građi za povijest književnosti Hrvatske« 1962. godine.⁷ Tu je detaljno opisao i bilježnicu koja sadrži 46 listova (od prijašnjih 64 ili 72), iz koje su istržani početni i završni listovi. »Virginija« zauzima 57 i pol stranica i nalazi se na samome početku. Bilježnica očito potječe iz Demeterova školovanja u Grazu (1827—1829), jer se na poleđini jedne korice nalazi tekst:

9 Stück Wäsche

Δεμετριους δη Δημετηρ

Λουδιτάρ Μηδίκιναι

den 6. August 12 Stück Wäsche

No, ako i možemo s potpunom sigurnošću tvrditi kako je Graz mjesto nastanka grčkih pjesama, nismo tako sigurni u utvrđivanju mjesta koncipiranja »Virginije«. Kako Šime

5 Wurzbach, Konstantin: Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich, Wien 1856—1891 (o Demeteru str. 233—234)

Deželić, Gjuro: Životopisi slavni književnikah jugoslavjenskih, Dr Dimirije Demeter, Glasonoše, br. 29—30, Karlovac 1862.

Mažuranić, Vladimir: Dimitrija Demeter, životopisna crta. U: Teuta, Grobničko polje, Zagreb, 1891, str. 3—53

6 Usp. Vitković, Dimitrije: Srpska pravoslavna crkvena općina, parohija i škola u Zagrebu, Zagreb 1985, str. 108

7 Jurić, Šime: Grčke lirske pjesme Dimitrija Demetra, »Građa za povijest književnosti Hrvatske«, JAZU, knj. 28, Zagreb 1962, str. 463—534 i

Jurić, Šime: Još jedna grčka lirska pjesma Demetrova, »Croatica« 1973 V/5, str. 151—152

Jurić ne izdvaja »Virginiju« od ostalih Demeterovih radova, najvjerojatnije prihvaća Graz kao mjesto sastavljanja ove drame. Deželić i Wurzbach također navode Graz ne samo kao grad u kojem je Demeter pisao »Virginiju« već i drugu izgublenu dramu »Dion«. Mažuranić, međutim, iznosi da je »Virginiju« Demeter napisao u 16. godini (znači 1827) izričito ističući da je nastala »sigurno u Zagrebu a ne u Grazu⁸ prema kazivanju sestre Marije, koja se sjeća da Demeter »nije bio slušatelj filosofije« kada je recitirao svoj prvenac najbližima: »U obiteljskom krugu pročita on svoj prvenac pjesnički, ter do suzâ ganu i razblažene roditelje i braću i sestre. Tim tvrđa bi odluka djeda moga, da toli darovita sina što bolje naobrazi.«⁹ Ako novogrčke pjesme jesu nesumnjivo sastavljene za vrijeme studija u Grazu, o čemu svjedoče i zapisi na koricama, ipak možemo iznijeti i pretpostavku da je bilježnicu, u kojoj je prvo napisana »Virginija«, Demeter ponio iz Zagreba u Graz, gdje ju je prekrajao a na preostalim stranicama dodavao primjere iz svoje lirike. Takvom nas je mišljenju naveo i nešto izmijenjeni rukopis pjesama, kao i njihova snažna predromantična (a u nekim i romantična) stilska obilježja, koja odudaraju od »Virginijina« (neo)klasicizma i tek nazirajućih predromantičkih karakteristika.

O samome Demeterovu rukopisu u ovoj bilježnici možemo ponoviti i primjedbe Šime Jurića. Naime, pjesnikov rukopis je vrlo težak ne samo za obradu već i za čitanje. Zbog čestih križanja, nadopisivanja, ispravaka, pa ponovnih korektura izuzetno je teško rekonstruirati tekst rukopisa. Osim toga, Demeterovo vrlo slabo poznavanje grčkoga pravopisa otežava reprodukciju »Virginije«.

Već sam naslov »Virginije« upućuje nas na temu obrađenu u ovoj drami. Brojne »Virginije« u svjetskoj književnosti opisivale su sudbinu mlade Rimljanke koja je postala žrtva strasti rimskoga konzula Apija Klaudija. Prvu obradu, na koju se nadovezuju sve ostale, sastavio je Livije na temelju predaje Dionizija iz Halikarnasa o padu tiranina Apija Klaudija 449. pr. n. e., njegovoj strasti prema plebejki Virginiji i o njezinu ocu koji kćerku, braneći njezinu čast, ubija vlastitim rukama.

Ovaj primjer »rimske časti« postao je izvorom inspiracije brojnih »rimskih drama« i tragedija pretežno klasicističkih konstrukcija.¹⁰ Nakon srednjovjekovne prerade »Romana de la Rose« (iz sredine 13. st.) i Chaucerovih »Canterbury Tales«, ova je tematika postala općepoznata po Boccacciovim »De claris mulieribus«. U 16. stoljeću sastavljene su brojne preradbe u Italiji, Španjolskoj, Engleskoj i Njemačkoj, od kojih je najpoznatija ona Hansa Sachsa. U 17. stoljeću ističe se drama J. Webstera »Appius and Virginia«, dok je najveći broj obrada napisan u 18. stoljeću, i to u Italiji. Glavni autor klasicističkih tragedija u to vrijeme Vittorio Alfieri u »Virginiji« iz 1777. postavlja u središte radnje sukob Apija i Virginije, aktivira ulogu Virginije i uvodi samoubojstvo Icilija. Zbog ideala slobode i časti ova je preradba u vrijeme nacionalnih previranja u Evropi krajem 18. i početkom 19. stoljeća bila vrlo popularna, te je dala poticaja i ostalim adaptacijama ove teme na temelju Alfierijeva predloška (»Virginija« Austrijanca C.H. v. Ayrenhoffa i Francuza A. Guirauda).

Književna kritika svih adaptacija »Virginije« ističe kako je ova tema privukla osrednje autore, izuzimajući jedino preradbu Ephraime Lessinga: »Emilia Galotti« je brojnim izvedbama na evropskim pozornicama sve do danas potvrdila svoju sceničnost. Lessing je, naime, sentimentalizirao ovu jednolinijsku rimsku tragediju pretvorivši Virginiju u osjećajnu ženu koja vapi za smrću jer je spoznala opasnost zavođenja. Eliminiranjem političkog sukoba kao središnjega dramskoga konflikta, Lessing je u duhu vremena sastavio pravi građanski Trauerspiel.

8 Mažuranić, str. IX

9 Ibidem

10 Usp. Frazel, Elisabeth: Stoffe der Weltliteratur, 3. Aufl. Dröner, Stuttgart 1970

Uvidom u Demeterov rukopis možemo konstatirati kako je autor usprkos mladosti uspio stvoriti djelo naglašene originalnosti. Po pretpostavljenom broju izgubljenih stranica i naznaci kako je riječ o prvom, drugom i trećem činu proizlazi da je izvorni tekst čitave dramske konstrukcije imao pet činova. U središtu radnje sačuvanoga je dijela nasrtljivo udvaranje Apija, kojemu se suprotstavlja Virginija replikama o slobodi, ponosu i časti Rimljana. Smjenjuju se Apijeve spletke da Virginiju pretvori u kćerku jedne od ropkinja njegova štićenika Kornelija s dolaskom zaručnika Virgilija, koji saznaje o zloj kobi svoje ljubljene. Sačuvani dio ove tragedije završava dugim Virgilijevim monologom o tiranima, ugnjetavačima naroda i svima onima koji oduzimaju slobodu drugima.

Kako je Demeter saznao za temu »Virginije« i koji je predložak imao u vidu sastavljajući svoju verziju drame? Usporedbom Alfierijeve i Demeterove tragedije možemo uočiti kako pjedini monolozi strukturom i sadržajem upućuju na talijanskog neoklasicista. Iako Alfierijeva »Virginija« polazi s različitih stajališta (tu Virginija ima majku, zaručnik Icilije je u Rimu, Apijeva odluka o proglašavanju Virginije ropkinjom njegova štićenika odmah je na početku tragedije), poneki Demeterovi monolozi podsjećaju na Alfierijevu »Virginiju«. Riječ je o Apijevu monologu na početku drugoga čina (1. scena) kada on sam sebe preispituje o opravdanosti svojih postupaka i na Icilijev također monolog u trećem prizoru drugoga čina, kada se ovaj Virginijin zaručnik žali na tiraniju u Rimu. Tarkvinija i Bruta koji se ovdje spominju kao usporedba s Apijem nalazimo i kod Demetera, ali iz Apijevih usta. Dakle, možemo samo pretpostaviti da je Demeter poznavao Alfierijevu dramu. Takvu pretpostavku potkrepljuju i podaci o repertoaru amaterskih kazališnih predstava u grčkim općinama Odeze i Bukurešta, koje su postavljali učitelji grčkih škola s učenicima–glumcima. Iz tih podataka, koje je dosadašnje istraživanje redovno zanemarivalo, možemo konstatirati kako je Alfieri jedan od najizvođenijih autora, a antičke teme najzastupljenije.¹¹ Ako je Alfieri bio tako omiljen autor i među Grcima u dijaspori, moguće je da je učitelj Pelopidas, koji je osim grčkoga podučavao i talijanski jezik, posjedovao primjerke njegovih tragedija. Opravdano bismo, dakle, mogli na kraju i pretpostaviti kako je Demeterova »Virginija« nastala i na nagovor učitelja, kao odgovor potrebi zagrebačkih Grka i Cincara za uključivanjem u kulturni život grčke dijaspore. Ako tome dodamo i navode Demeterovih biografa o čestim posjetima mladoga pisca predstavama njemačkoga kazališta, slika će biti potpunija; naime, pregledom repertoara toga kazališta nalazimo da se Lessingova »Emilija Galotti« dva puta prikazivala zagrebačkoj publici 1826. g., dakle, neposredno prije nego što je Demeter napisao svoju verziju »Virginije«.¹² Ujedno, kult helenizma, kao što rekosmo, u vlastitoj kući, dopiranje vijesti o aktualnim zbivanjima u Grčkoj, tamošnjoj borbi za slobodu dodatno su pridonijeli izboru ove teme.

Demeterov tekst podsjeća nas na »školsku deklamacijsku zadaću«, potvrdu znanja jezika. Sve primjedbe na Demeterov dramski opus koje je ustanovila današnja književno–povijesna i teatrološka kritika vrijede i za ovaj piščev prvenac. Retoričnost i patetičnost, nepoznavanje dramaturških i metričnih pravila, nezgrapnost u versifikaciji i brojni prozni dijelovi osnovne su odlike »Virginije«. Eksplicitnost izražavanja svakoga lika, dugi monolozi, pripovjedne dionice pridonose više epskom obilježju ovoga teksta. Dramska se situacija pokušava promijeniti nemotiviranim monolozima i dijalozima, kao

11 Σπάθης, Δημήτριος: Τό Θέατρο, »Ελλάδα, Ιστορία, Πολιτισμός«,

τ. 10 Β, Μαλλιάρης–Παιδεία, Θεσσαλονίκη 1983

Σιδέρης, Γιάννης: Τό αρχαιο θέατρο στη νέα ελληνική σκηνή 1817–1932,

Ίκαρος, Αθήνα 1976, δελ. 19

12 Pregled repertoara kazališta prema: Breyer, Blanka: Das deutsche Theater in Zagreb 1770–1840, Zagreb 1938

i neprimjereno dugim replikama. Također dijalogiziranje monologa Demeter se vrlo nespretno trudi čestim oslovljavanjima, »unutarnjim dijalozima« i govorom »aparté«. Česta upotreba historijskog prezenta, brojna ponavljanja i prepričavanja prošlih zbivanja, nategnutosti, neuvjerljivosti, refleksivni monolozi, nedostatak psihološke nijansiranosti, česti usklici i eliptična obraćanja osporavaju također mogućnost dramske napetosti i perceptualizacije drame. Obilje nebitnih pojedinosti još više opterećuje ionako glomazan opseg sačuvanoga dijela rukopisa. No, osnovna obilježja dramske strukture »Virginije« ne pokazuje nam samo, kako Demeter nije niti u kasnijem opusu uspio prevladati osnovne slabosti u pisanju dramskih tekstova; naime, u klasicističkim okvirima »Virginije« naslućuju se elementi romantizma (npr. čitav sačuvani dio trećeg čina, obraćanje »noćnim stranama« života snu i mjesecu, mijenjanje mjesta radnje tokom istoga čina i sl.) koji jednako tako upućuju na smjer koji će Demeter u svojem kasnijem stvaralaštvu slijediti.

Pri ovakvim ocjenama, dakako, moramo uzeti u obzir i činjenicu da je u to vrijeme grčka literarna produkcija, osobito ona dramska, vrlo oskudna te da na novogrčkom nije bila uspostavljena konvencija »scenskoga jezika« niti u začetku. Estetska procjena Demeterove »Virginije« ne daje nam za pravo da autora svrstamo u glavne predstavnike grčke književnosti toga razdoblja. Međutim, Demeter se nesumnjivo uklapa u tada aktualna nadnacionalna neoklasicistička strujanja na jugoistoku Evrope. Možemo ga povezati s ranim stvaralaštvom Andreasa Kalvosa, s tragedijama »Ippia« (nedovršena), »Teramene« i »Denaide«, napisanim u Alfirijevu duhu, kao i s ranim radovima fanariota, pogotovu s jednim od glavnih predstavnika Atenske književne škole, velikim zagovornikom »povratka u prošlost« i arhaiziranog jezika Jakovakisom Rizosom Nerulosom i njegovim tragedijama »Aspasia« i »Poliksene« klasicističkih obilježja. Pod utjecajem talijanskog neoklasicizma pisao je i Ioanis Zambelios (1787–1856) svoje tragedije »Timoleon«, »Kedros« i »Medea«, a antičke teme obrađuje i At. Hristopulos u tragedijama »Ahilej« (ili »Patroklova smrt«).

No, kao što rekosmo, »Virginiju« ne treba prvenstveno vrednovati krutim književno-estetskim mjerilima, a Dimitrije Demetera ne možemo svrstati samo na temelju ovoga teksta među istaknute grčke dramatičare tog vremena. Ovakva ocjena ne bi nas trebala navesti da previdimo kulturnopovijesnu relevantnost Demeterova teksta i još relevantniju jezičnu analizu, koja nas uvodi u ključno razdoblje razvoja novogrčkoga jezika. Naime, kao što je poznato, prva polovica 19. stoljeća karakteristična je po tome da su se usporedo s pokretima za nacionalno oslobođenje na jugoistoku Evrope kretali i standardizacijski procesi. O »selekciji«¹³ jezične norme na ovome dijelu Balkana pisali su i Radoslav Katičić i Pavle Ivić, ističući zajednička obilježja u normiranju jezika pravoslavnih zemalja, u kojima je crkveni jezik utjecao na fenomen jezične diglosije ili triglosije.¹⁴ Izlišno je ovom prilikom opširno podsjećati na fenomen grčke diglosije, ali ipak ne smijemo zanemariti činjenicu da je početak tzv. »jezičnog pitanja«, koje je obilježilo daljnji razvoj novogrčkoga, iskrslalo upravo u okrilju grčke dijaspore u prvim desetljećima 19. stoljeća. Tokom žestokih jezičnih polemika iskristalizirala su se tri viđenja jezične standardizacije: na jednoj su strani bili pobornici pučkoga jezika, dok su na drugoj stajali žestoki zagovornici učenog novogrčkog koji je tebao težiti sve arhaičnijim i čišćim jezičnim oblicima. Adamandios Korais pokušavao je iznaći srednji put, predloživši jezični sistem utemeljen na narodnome govoru, koji bi se, međutim,

13 Termin »selekcija« kao prva faza jezične standardizacije prema Milorad Radovanović: Sociolingvistika, Književna zajednica Novoga Sada, Novi Sad 1986, str. 188

14 Katičić, Radoslav: Novi jezikoslovni ogleđi, Školska knjiga, Zagreb, 1986, str. 90–92
Ivić, Pavle: Srpski narod i njegov jezik, Kolo, 64, 429, Srpska književna zadruga, Beograd 1971, str. 174

prethodno »očistio« od svih tudica i vulgarizama. Kao što je poznato, pitanje »jezičnog prestiža« u trenutku kada se naziralo konačno oslobođenje Grčke, presudno je utjecalo na prevlast ekstremnih purističkih tendencija. U dubokom uvjerenju u mogućnost ponovnog oživljavanja klasičnog grčkog jezika i zajedno s njim i svih tekovina antičke civilizacije, »progonopleksija« je, kao što znamo, imala kobne posljedice za prirodnu dinamiku evolucije novogrčkog jezika.

Izuzmemo li pisce Jonske škole, koji su nastavili tradiciju Kretske književnosti bazirane na narodnome jeziku, jezik književnosti u Demeterovo vrijeme odražava predstandardizacijsku fazu, u kojoj fenomen »jezičnog prestiža« bitno utječe na privilegiranost arhaičnijih oblika. Stoga su i jezične interferencije vrlo izrazite. Isprepletanje i miješanje dvaju sustava diglosijskog sistema odredili su i politipni karkater novogrčkoga u tom razdoblju.

Deskriptivna analiza »Virginije« na fonetsko-fonološkoj, morfološkoj, leksičkoj i sintaktičko-stilskoj razini, pokazuje nam dvojnost oblika i nepostignutu tipološku homogenost novogrčkoga tog vremena. Konzervativan religijsko-pedagoški utjecaj sredine, klasicistička struktura teksta, tema iz antičkoga svijeta, usmjeravali su Demetera prema »učenijim« odnosno arhaičnijim jezičnim rješenjima. Iako su prisutni oblici pučke koiné, vjerojatno na temelju svakodnevnoga govora Grka u Zagrebu i primjera iz novogrčke književnosti na pučkome (Rigas, Fereos i sl.), Demeter teži prema sustavu katarevuse. Najjasnije se to očituje na leksičkoj razini kada pisac križa i prekraja pučku leksiju nadomještavajući je »drugom čitanju« arhaičnim sinonimima: $\pi\alpha\rho\delta\acute{\iota}\alpha - \acute{\eta}\tau\omicron\rho$, $\lambda\alpha\mu\pi\rho\acute{\alpha} - - - \phi\alpha\iota\delta\rho\acute{\alpha}$, $\tau\rho\alpha\gamma\omicron\upsilon\delta\iota\alpha - - - \omega\delta\alpha\acute{\iota}$ i sl.

Na fonetsko-fonološkoj se razini ova nastojanja prema »čišćim« oblicima izražavaju čuvanjem -v- na kraju riječi i primjenom konsonantskih skupina karakterističnih za učeni novogrčki:

$\kappa\tau$, $\pi\tau$, $\sigma\theta$, $\chi\theta$, $\phi\theta$.

U morfologiji Demeter čuva dativ, a i brojni drugi gramatički morfemi upućuju na utjecaj klasičnoga grčkog. Tako su prisutni gotovo svi oblici imena treće deklinacije: $\phi\lambda\omicron\acute{\varsigma}$, $\pi\acute{\iota}\nu\alpha\acute{\xi}$, $\sigma\acute{\kappa}\omicron\lambda\upsilon\acute{\xi}$, $\gamma\omicron\nu\nu$, $\pi\acute{\omicron}\lambda\iota\varsigma$, $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\upsilon\varsigma$, $\text{Ζ}\epsilon\upsilon\varsigma$ itd.

U prvoj i trećoj se deklinaciji sustavno razlikuje nominativ i akuzativ plurala maskulina i feminina ($\kappa\alpha\rho\delta\iota\alpha\iota - \kappa\alpha\rho\delta\iota\alpha\upsilon\varsigma$). Maskulina prve deklinacije na - $\alpha\varsigma$ i - $\eta\varsigma$ redovno čuvaju genitiv na - $\omicron\nu$ ($\tau\omicron\nu \acute{\alpha}\delta\omicron\nu$), dok je genitiv singulara prve deklinacije osnove na - α impurum uvijek na - $\eta\varsigma$, a ne na - $\alpha\varsigma$ ($\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\sigma\sigma\alpha - \theta\alpha\lambda\acute{\alpha}\sigma\sigma\eta\varsigma$) itd. Svi prilozi svršavaju na - $\acute{\omega}\varsigma$ (a ne na - α): $\acute{\epsilon}\lambda\alpha\phi\rho\acute{\omega}\varsigma$, $\chi\alpha\rho\omicron\pi\omicron\acute{\omega}\varsigma$ i sl. U konjugacijskom sistemu, uz neka obilježja glagolskog sustava dimotiki, ipak prevladavaju oblici katarevuse: 1. lice pl. prezenta (medio) pasiva na - $\acute{\omicron}\mu\epsilon\theta\alpha$ ($\alpha\iota\sigma\theta\alpha\nu\acute{\omicron}\mu\epsilon\theta\alpha$), singular pasivnog aorista na - $\theta\eta\nu$, - $\theta\eta\varsigma$, - $\theta\eta$ ($\acute{\epsilon}\chi\acute{\alpha}\theta\eta\nu$, $\acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}\theta\eta$, $\acute{\epsilon}\gamma\lambda\upsilon\tau\acute{\omega}\theta\eta\nu$), aktivni particip prezentske osnove na - $\theta\epsilon\iota\varsigma$ ($\acute{\epsilon}\pi\iota\sigma\tau\rho\epsilon\phi\theta\epsilon\iota\varsigma$, $\beta\upsilon\theta\iota\omicron\theta\epsilon\iota\varsigma$) itd. Uz tvorbu konjunktiva s $\nu\acute{\alpha}$ i futura s $\theta\acute{\alpha}$ Demeter upotrebljava i stariju tvorbu s $\lambda\upsilon\alpha$, odnosno neskraćenim $\theta\acute{\epsilon}\lambda\lambda\acute{\omega}$ i $\mu\acute{\epsilon}\lambda\lambda\omega$. Na sintaktičkoj razini u »Virginiji« zapažamo prisutnost dativa objekta, genitiva apsolutnoga, atributivne i predikatne participe i hipotaktičke konstrukcije rečenica.

Usprkos takvoj generalnoj purističkoj orijentaciji u »Virginiji« zatječemo i različite manifestacije pučkoga grčkoga: 3. lice indikativa aktivnog prezenta na - $\omicron\nu\nu$ ($\tau\rho\acute{\epsilon}\mu\omicron\nu\nu$, $\acute{\omicron}\mu\iota\lambda\omicron\nu\nu$, $\delta\acute{\epsilon}\iota\chi\omicron\nu\nu$), imperfekt stegnutih na - $\omicron\omicron\varsigma\alpha$, - $\epsilon\varsigma$, - ϵ ($\acute{\epsilon}\pi\iota\theta\upsilon\mu\omicron\upsilon\varsigma\alpha$, $\acute{\epsilon}\mu\iota\sigma\omicron\upsilon\varsigma\alpha$), gerund na - $\omicron\nu\tau\alpha\varsigma$, brojni primjeri asimiliranoga $\sigma\acute{\epsilon}$ itd., itd. No, takva odstupanja ne smiju nas udaljiti od jedinog prihvatljivog zaključka po kojemu se Dimitrije Demeter izborom teme, strukturom »Virginije« uklopio u klasicistička predromantička strujanja u novogrčkoj književnosti, a korištenim jezičnim instrumentarijem uklopio u sociolingvističku situaciju novogrčkoga početkom 19. stoljeća. Da je nastavio pisati na novogrčkome, slijedio bi Atensku književnu školu i zacijelo postao dosljedan katarevusijanac.

Vesna Cvjetković-Kurelec
VIRGINIA DEMETRII DEMETER

Dimitrija /Demetrius/ Demeter (1811-1872), vir de litteris Croaticis optime meritus, opera quaedam iuvenilia neograece composuit; nec mirum, quippe qui natione Graecus erat. In his quae sermone patrio scripserat praecipuum locum primitiae eius obtinent, fabula *Virginia* 1032 versuum, cuius mutilum autographum in Bibliotheca Academica Zagrabiensi adservatur. Si orationem fabulae sedulo examinaveris, facile intelleges Graecitatem Demetrii ab illius aetatis usu prorsus nihil abhorrere. *Virginiae* auctori hoc imprimis curae est ut plebei sermonis asperitatem, scilicet δημοτικήν quae appellatur lingua, vetustioribus formis et sollemnioribus verbis leniat.

PROLOG

iz mraka pojavljaju se dvije žene: Bijača, koja u ovaj kraj; ovaj je kraj... Ako ni to nije dovoljno odgovor sadržava čest desetak i nijednu jedinicu i anevajpo

...a ja Bijača. Obađo je
...kao ti dragiše, tuje pri
...od svih mirisa. Saki čovjek ma je volj
...to počeli. Iznasava se
...odavud bliješte. Korak stigao je
...Perzije, a Čipke reče ja sam iz
...od srebra žlice, još tanjuri. Krasan svijet
...svih vrsta jefta namizuju govore
...Pa zatim kola, osedlan plemić koji
...iz Arabije. Švi sanjaju sličan san,
...svi ovi siromasi, svaki jedan svoji.

RASKOŠ:

Da ja sam Raskoš, pravoga bogatstva liš.
A ti si Bijača, poderana, jedna žena,
U krpama se se provlačiš kroz bijele svile
i lešaj ti je bijedan. Često ti je
i dobro znaš za odicanje i za tvoj
A ipak si mi sestra, ti si drugi liš
moj. Nas je obje izmislilo vješta ruka